

ger bag analyserne, er der grund til at fremhæve, at litteraturhistorien efter de to første bind tegner til at blive en bedrift i dansk åndsliv.

De to bind har været berigende næring for anmelderen, som har fået en række nye indsigter. De er da også indgået som et vigtigt led i hans undervisning både i de enkelte perioder af historien og i historisk metode, hvor han allerede flere år har haft glæde af det foreløbige Projekt.

Leo Tandrup

Harald Jørgensen (red.): *Indenfor murene. Jødisk liv i Danmark 1684-1984*. (Selskabet for dansk jødisk historie, 1984). 373 s.

Det jødiske samfund i Danmark daterer sin oprindelse fra et kgl. privilegium af 1684, som gav hofjuvellerer Israel David tilladelse til at afholde gudstjeneste i sit hus. Trossamfundet har altså haft 300 års jubilæum og har i den anledning udsendt et festskrift.

Tidligere har man brugt den enevældige konges såkaldte frihedsbrev fra 1814 som udgangspunkt, og der blev udsendt festskrifter, da der var gået henholdsvis 100 og 150 år siden frihedsbrevets udstedelse.

Disse værker og flere spredte tidsskriftartikler beretter om danske jøders historie, og der er grænser for, hvor meget mere der kan presses ind i det nye festskrift. Men som enhver historiker ved, ændrer historien sig med generationerne og de nye forfattere, og i dette seneste festskrift har de unge historikere Merete Christensen, Brita Syskind og Bent Blüdnikow frisket op på det gammelkendte stof og gjort det læseværdigt selv for den, for hvem det er gammelkendt. For den, der ikke kender noget til danske jøders historie,

men gerne vil have noget at vide, er bidragene til dette festskrift fortræffelige.

Artikler om jøder i erhvervslivet, i kunsten, i litteraturen o.s.v. har ofte været principielt diskuteret, fordi jødisk apologi har noget trist og tragisk hæftet ved sig. Hele denne problemstilling har dette festskrift undgået derved, at en række artikler af denne type er skrevet af ikke-jøder.

Niels Birger Wamberg har skrevet om dansk-jødiske forfattere og om jødiske emner i dansk litteratur. Det er blevet til nogle små interessante essays. Selvfølgelig skriver Wamberg lidt om Goldschmidt, Henri Nathansen og Georg Brandes. Desuden er der en god artikel om den evige jøde fra de folkelige kisteblades vers om Jerusalems skomager til Ingemann, Poul Møller, H. C. Andersen og andre skønlitterære forfattere, der har anvendt Ahasverusskikkelsen. Den litterære jødefejde får også et par ord med.

Lorenz Rerups afsnit om jødisk indsats i dansk videnskab er af den traditionelle karakter, og det samme gælder til en vis grad Jens Chr. Manniches artikel om jødisk assimilation i politik og presse. I Manniches afsnit er der et godt bidrag til beskrivelse af de jødiske islæt i dansk radikalisme omkring dagbladet »Politiken«.

Per Bojes beretning om jøder i dansk erhvervsliv skildrer på udmærket måde – så godt som det nu kan lade sig gøre på 20-30 sider – de ledende jødiske erhvervsfolk, men beretningen slutter med året 1920. Jørgen Hæstrup giver et par smagsprøver på sin store viden om danske jøder under besættelsen.

Festskriftets bedste afhandling er Bent Blüdnikows beretning om den østjødiske immigration. Det er mærkværdigt, at der ikke tidligere er skrevet en samlet fremstilling af denne indvandring, der fandt sted i årene 1904-17.

Dette er så meget mere besynderligt, som størsteparten af det nuværende jødiske trossamfund stammer fra disse indvandring. Bortset fra en enkel bemærkning i overrabbiner *Bent Melchior*s artikel om danske jøder i det 20. århundrede siges der intet om de seneste års indvandring af flygtede polske jøder. Her er der dog ellers tale om en ny indvandringsbølge af den karakter, der har været så karakteristisk for det jødiske samfunds udvikling.

Det mest originale bidrag til festskriftet er Bent Büdnikows udvalg af illustrationer, hvoraf de fleste offentliggøres for første gang. Billedteksterne er fortræffelige.

Det siger sig selv, at på festskriftets 373 sider kan de nævnte omfattende emner kun behandles overfladisk. I betragtning af de store omkostninger, der er forbundet med udsendelse af et sådant festskrift, kan man rejse det spørgsmål, om ikke denne form for festskrift hører fortiden til. Heldigvis er mange, der skal fejre et jubilæum på litterær måde, efterhånden ved at indse, at den rigtige måde er at behandle et enkelt emne eller nogle få emner til bunds. Disse traditionelle overfladiske festskrifter er ikke det meget store arbejde værd, som er lagt i dem.

Poul Meyer

Jens Meier: *Om Marie Grubbe*. (Lolland-Falsters Historiske Samfund, Maribo 1982). 136 s., 125 kr.

Marie Grubbe-skikkelsen har fængslet flere af vore bedste kunstnere gennem tiderne. Det ligger vel i det traurige tema med stærk appel: nedgang og fald. Mange, der har været grebet af de kunstneriske fremstillinger, givet først og fremmest af Blicher og J. P. Jacobsen, har vel tænkt over, hvorledes det forholdt sig med de historiske realiteter

omkring Marie Grubbe. Senest har universitetslektor Leif Nedergaard i »Nordisk Tidsskrift«, 1980, 4, i artiklen »Den virkelige Marie Grubbe og J. P. Jacobsens romantisering« søgt gennem kildestudier at tage lidt af glansen af den fyrige adelskvinde.

Her foreligger nu på forbilledlig vis en fuldstændig historisk dokumentation, der en gang for alle sætter tingene på plads. Bogen er udgivet med støtte fra bl.a. scleroseforeningen af den nu allerede afdøde Jens Meier. På vel-skrevne 40 sider fremstilles Marie Grubbes livshistorie. Derpå fremlægges 43 relevante kilder. Heraf har mange ikke før været udgivet, mens nogle har været gengivet i S. Kjærs eller A. Fjelstrups bøger, begge fra 1904 om henholdsvis familien og Marie Grubbe selv; endelig slutes der af med 15 sider noter til kilderne. Det hele kunne knapt være gjort bedre. Nu kan man få grundig besked om virkelighedens Marie Grubbe bag de kunstneriske fremstillinger. Publikationen er udgivet i et tiltalende udstyr, endda med et par farvebilleder. Desværre findes ingen pålidelige billeder af hende selv, men en kundskabsrig nordmand fra 1700-tallet beskrev hende som »meget sortladet og fast moresque og af en sterk couleur«, og hun »så ret brynstig ud«.

Ib Gejl

Per Grau Møller: *Udskiftningen og dens økonomiske og sociale følger i Sønderjylland ca. 1730-1830. En analyse af et udvalgt område på Nordals* (Studier, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 1, Åbenrå 1984), ill. 194 s.

Udskiftningen var en af de store omvæltninger i det danske agrarsamfund, sandsynligvis den vigtigste af de ændringer, der skete i reformtiden fra